מערך שיעור

דמויות מופת בקהילה - דונה גרציה

עוגני השיעור

שכבת גיל: כיתה ה'

ציר מוביל: היכרות עם מדינות אגן הים התיכון

רעיון מרכזי: קהילות יהודיות שישבו בארצות הים התיכון עלו לארץ ישראל מתוך תחושת שייכות וזהות לאומית והתיישבו במרחבים מגוונים, ובכך מימשו את הרעיון הציוני הלכה למעשה.

נושא: דמויות מופת בקהילה - חכמים ומנהיגים מקהילות הים התיכון - דונה גרציה ארצות אגן הים התיכון (פורטוגל, בלגיה, איטליה, טורקיה, טבריה)

מיומנויות:

אוריינות לשונית

אוריינות מידע

חשיבה יצירתית

ערכים וסוגיות לדיון:

מחויבות לערכי מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית - מה המשמעות של "מדינה יהודית" כשיש כל כך הרבה קהילות יהודיות שונות? איך הגיוון הפנימי ביהדות מחזק או מאתגר את הזהות הישראלית ?

אהבת הדעת וחדוות הלמידה - מה אפשר ללמוד מהיסטוריה של קהילות יהודיות שחיו במקומות שונים במשך מאות שנים? איך הידע והחכמה שהן צברו תורמים למדינת ישראל היום?

בין-תחומיות: אומנות, גיאוגרפיה וספרות (פיוטים, שירה, כלי קודש)

מערך השיעור

פתיחה

מטרות: התלמידים יכירו מי הייתה דונה גרציה ומה היה פועלה הגדול.

התלמידים יבינו למה דונה גרציה נחשבה אישה מיוחדת ופורצת דרך.

מה עושים?

1. חדים חידה לתלמידים (נספח 1)
   - מי היא האישה, המיוחדת הזאת שלעם היהודי נתנה כל כך הרבה תקוות?
2. התלמידים משערים מי היא הדמות.
3. מציגים את דמותה של דונה גרציה בסרטון ומספרים עליה (נספח 2):

   דונה גרציה (חנה) הייתה אשת עסקים יהודייה-פורטוגזית שחייתה במאה ה-16. היא נולדה למשפחה של אנוסים - יהודים שנאלצו להסתיר את דתם. למרות הסכנות, דונה גרציה השתמשה בעושרה ובחוכמתה כדי לעזור ליהודים ברחבי אירופה, לתמוך כלכלית בקהילות היהודיות ולחלום על שיבת ציון. היא נחשבת לגיבורה שתרמה רבות לשימור ולהעצמת העם היהודי בזמנים קשים.
   - שואלים: מדוע דונה גרציה היא דמות מופת? מה למדתם עליה?

מה צריך?

חידה (נספח 1)

דונה גרציה (נספח 2)

למידה פעילה

מטרות: היכרות עם דמותה ופועלה של דונה גרציה

הבנת ערכי המופת שמאפיינים אותה

מה עושים?

עיתון-דונה גרציה (נספח 3)

1. כל זוג תלמידים קורא חלק אחד או שניים בעיתון ומחבר שלוש שאלות עם תשובות.
2. מעבירים את השאלות לזוג אחר והם צריכים לקרוא את השאלות ולענות עליהן.
   - משימת כתיבה: כל תלמיד מחבר קטע עם הכותרת: לו הייתי דונה גרציה או לו הייתי יהודי בתקופת דונה גרציה.
3. משתפים: אילו ערכים למדנו מדמות המופת שלה? איך אדם יכול ליזום ולתרום לאחר גם בתקופה של קושי?

מה צריך?

עיתון דונה גרציה (נספח 3)

עיבוד וסיכום

מטרה: לטפח יכולת הבעה יצירתית בכתב.

מה עושים?

1. חברו כתבה נוספת על דונה גרציה. אפשר לחבר ריאיון איתה, חידון, קטע מידע, שיר.

להמשך המסע

- הנצחה של דונה גרציה: חפשו כיצד הונצחה דונה גרציה בארץ (בול, רחובות) ובעולם (מטבע).
- נסו לחשוב על דרך נוספת להנצחה של דמות מופת כזאת.
- אפשר להכין את המתכון בכתבה.
- מפה ובה התחנות של דונה גרציה בעולם.

צידה לדרך (נספחים)

נספח 1: תמונות של דונה גרציה מתוך חיפוש בגוגל

נספח 2: סרטון על דונה גרציה

נספח 3: עיתון דונה גרציה

שאלות סיכום על דונה גרציה:

1. איפה נולדה דונה גרציה?
2. מה פירוש המילה "אנוסים"?
3. מדוע נאלצה משפחתה של דונה גרציה להסתיר את יהדותה?
4. איך השתמשה דונה גרציה בכסף שהיה לה?
5. מה שמה העברי של דונה גרציה?
6. כיצד עזרה דונה גרציה ליהודים בארצות אחרות?
7. מהו החלום הגדול של דונה גרציה בנוגע לארץ ישראל?
8. באילו אמצעים נלחמה דונה גרציה - לא בכוח אלא ב...?
9. מה הופך את דונה גרציה לדמות חשובה בזיכרון היהודי?
10. איזה ערך חשוב בא לידי ביטוי בחיים של דונה גרציה? (למשל: עזרה לזולת, אומץ, אהבת העם)

מחולק חינם * שבילי מורשת * מהדורה מיוחדת

י"ז באלול שנת ה'ש"י (1550) | המהדורה ה-80 | גיליון מספר 4

דונה גרציה-"לה סניורה"!

חיים של משמעות וערבות הדדית

מאת אליעזר טובים, שליח מיוחד מיון

נחנך בית הכנסת החדש באי טברנה – מתנתה של דונה גרציה באי טברנה, לידיון.

קהילת היהודים באי חגגה את פתיחת בית הכנסת החדש "קהל גרציה", אשר נבנה מתרומתה של הגבירה.

לפי עדות הרב המקומי, הגבירה ביקשה שבית הכנסת יכיל גם בית מדרש קטן "ללימוד התורה בכל יום".

על דלת בית הכנסת נכתב בפשטות:

"בית זה נבנה למען עמי – למען רוחם ונשמתם".

מאת הכתב שמואל מזרחי, כתבנו ליחסי שלטון

גבירת מול מלך: תעימות חסוער בין דונה גרציה למלך פורטוגל

ליסבון, פורטוגל – פרשת חסרת תקדים מסעירה את הממלכה: דונה גרציה נשיא, אלמנת סוחר עשיר, סירבה לתעביר את תונה לידי המלך כפי שנדרש לפי החוק תחדש – ודחתה את רדיפת משפחתה.

בתגובה, שלחת מכתבים דחופים לשליטים ברחבי אירופה, ואף לאפיפיור. למרות תאיומים – סירבה לוותר, ואמרת כי "צדק אינו סחורה תנמכרת בארמון". מכתביה נשמרים כיום בספריית חסולטאן בקושטא.

מירים רוזן

קושטא – שנות הכתשים: ביחשרים רח סוכ. שנות הכתשים: הנה בחרם קרואים סר "דונה גרציה" –שם שמרחשו בלטינית וכעברית: "לחשנים / חסר / גרציה". השנות הכתים מעידים על מסע מיוס. יכול עכיים בסוף: אישה שסירבה בשתיכן, סירבה חסיקה בעל שם. בקושטא:

"שמה של אישה אינו רק תפיסים – אלא גר לשתיכה"

דונה גרציה נשיא

אדאפינה-החמין של דונה גרציה

רכיבים	אופן ההכנה
1 כוס חומוס יבש (מבושל)	בסיר כבד, מבשלים בגל בשעון זית עד שקיפות.
1 בצל גדול, קצוץ	
2 שיני שום, כתושות	מוסיפים שום וחבלינים. פלפל שחור, כמון, כורכום, קינמון, ומבשלים דקה.
1 בטטה, קצוצה	
1 כוסות שעון חם	
1 כוסות עלי מנגולד או ירק	מוסיפים ומר בטטה וחומוס מערבבים.
1 כוסות בשר	
1/2 כוסות כוסברה	מוסיפים דבש/סילאן, מלח ופלפל עד לסיום.
קמ"ט קינמון	
מלח ופלפל לפי הטעם	מגישים לרותחה, מבשלים אש מכוסים ומבשלים 1-1 שעות על אש קטנה, עד שהירקות רכים והטעמים התמזגו.
1 כף דבש/סילאן	
3-4 כוסות מים	מגישים חם, רצוי עם אורז בחיאבן.

מאת הכתב עמרם כהן, שליח מיוחד מקושטא

הגבירה מחולקת צדקה בסתר – מי היא האישה שעומדת לקהילות יהודיות באירופה: קושטא, האימפריה העות'מאנית –

שמה האמיתי חנה נשיא, אך ברבים מכירים אותה בשם דונה גרציה, שפירושו "הגבירה הרחומה".

בשבועות האחרונים התגלו תעודות חדשות המוכיחות כי הגבירה שלחה תרומות בעילום שם לעשרות קהילות יהודיות באיטליה, הולנד, ויוון.

התרומות ניתנו במטבעות זהב ונשאו את סמל הבית: כוכב דוד קטן עטוף בגלי ים – סמל לנדודים ולזהות שלא אבדה.

"אינני תובעת תודה, אלא רק שישמרו את התורה וילמדו", נכתב באחת המכתבים שנמצאה בבית הכנסת בווניציה.

בדרך לחופש

מאת הכתבת רבקה הלוי, מדווחת מאנטוורפן

המשפחה הנמלטת: כיצד חצתה דונה גרציה את אירופה בדרך לחופש

מעקב סודי שערכנו העלה: משפחת דה לונה היהודית-הנוצרית הצליחה להימלט מהבבמיה הפורטוגלית בסדרה של תחבולות.

דונה גרציה ובני משפחתה עברו דרך פורטוגל אנטוורפן, ונציה וקושטא - כשהם נושאים ממחים מזויפים, ולעיתים לבושים בבגדי ממחר.

המקורות טוענים כי בכל תחנה בדרך, הגבירה ניסתה לא רק לברוח- אלא גם לעזור לקהילות המקומיות.

"זו לא רק בריחה - זו שליחות," סיפר איש מד מהקהילה בברנמו, איטליה.